

ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ТА СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

УДК 378.4.091.8:001.891](477.51)“189/191”
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5984/2022/4.39>

Гайдено О. В.

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

ДОСЛІДЖЕННЯ СТУДЕНТСТВА НІЖИНСЬКОГО ІСТОРИКО- ФІЛОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ КНЯЗЯ БЕЗБОРОДЬКА (КІН. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.)

У статті подано огляд історіографії, а також висвітлені перспективи щодо подальшого дослідження студентства Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька у період кінця ХІХ – початку ХХ ст. Ніжинське студентство розглядається крізь призму загальноімперського, саме тому здійснена спроба детального аналізу основних здобутків дореволюційної, радянської та пострадянської історіографії. Оскільки подібний підхід виходить далеко за межі власне історії Ніжинської вищої школи та її вихованців, у даній роботі також розглянуті дослідження і мемуаристика, присвячена студентству Санкт-Петербургу, Москви, Києва і Харкова пореформеної епохи (до часів Громадянської війни та встановлення радянської влади). Також не можна обійти увагою зацікавлення феноменом дореволюційного студентства як сучасним йому поколінням, так і майбутнім. Все це знайшло своє відображення не лише у наукових працях, але і в цілій низці класичних літературних творів, їхніх екранізаціях та самостійних кінокартинах. У даній статті увага акцентується на тому, що до нинішнього часу немає праці, в якій центральна увага приділялася б саме студентам інституту Безбородька та їхньому повсякденному життю, а не викладачам, внутрішньому розпорядку закладу чи суспільно-політичним метаморфозам, в яких вагому участь приймало студентство. Також на сьогоднішній день у вітчизняній та зарубіжній історіографії існує невелика кількість наукових робіт, які б розкривали проблематику провінційного студентства Російської імперії. Враховуючи вищезазначені аспекти, у поданій статті визначені шляхи подальшої дослідницької діяльності: соціальний та ідеальний образи студентства, його побутове життя (захоплення, гардероб, харчування, сексуальне життя), специфіка навчання в історико-філологічному інституті, формування провінційної інтелігенції тощо.

Ключові слова: Ніжинська вища школа, студентство, Історико-філологічний інститут князя Безбородька, вища освіта, інтелігенція, історія повсякдення.

Постановка проблеми. Двохсотлітня історія Ніжинської вищої школи досить насичена на події: у 1820 р. у м. Ніжині було відкрито Гімназію вищих наук князя Безбородька. У період з 1832 по 1840 рр. діяв фізико-математичний лицей, який потім реорганізували в юридичний. У 1875 р. на його основі було сформовано Історико-філологічний інститут князя Безбородька. Даний заклад проіснував до 1920 р. На початку 1920-х рр. було прийняте рішення про реформу Ніжинського інституту. Умовного сучасного освітнього профілю заклад набув у 1946 р., коли після війни

було сформовано Педагогічний інститут імені М. В. Гоголя (з 1998 р. – педагогічний університет). У 2004 р. Ніжинська вища школа отримала статус державного університету.

У світлі останніх трагічних подій, коли Російська Федерація здійснює вже нічим не приховану повномасштабну війну проти України, а також проводить терористичну політику на окупованих територіях, цинічно порушує міжнародні договори та конвенції, шантажує світ загрозою ядерної війни, українська історична наука, як ніколи до цього, має виступати мірилом дотримання

базових принципів об'єктивності та історизму. Визначальною проблемою радянської гуманітарної освіти і науки була ідеологічна зашореність, підпорядкування всіх історичних досліджень загальному шаблону. Сама еволюція історичних пошуків у більшості випадків залежала від партійних резолюцій, а також внутрішньої цензури. Результатом подібного у довгостроковій перспективі стало невміння багатьох дослідників мислити самостійно. Дані вади багато в чому не могли не перейти у спадок вітчизняній академічній гуманітарній сфері вже за часів незалежності, лише із заміною ідеологічних концепцій. Нині, на прикладі сучасної Росії, а також абсолютно конформістської позиції більшості представників російської науки, включаючи РАН, ми можемо чітко бачити до яких страшних наслідків призводять подібні механізми. Саме тому українська історична наука має бути антитезою подібному підходу.

У нашому дослідженні присутні роботи російських істориків зі схожої тематики, також ми згадуємо твори російських класиків, які допомагають нам глибше розкрити озвучену тему. Все це не має на меті утвердження російського імперського нарративу, який остаточно набрав шизофренічних та фашистських ознак. Перелічені компоненти лише надають нам необхідний інструментарій для повнішого висвітлення ніжинського студентства Історико-філологічного інституту князя Безбородька.

Виклад основного матеріалу. Вищезгаданому інституту присвячена значна кількість робіт багатьох сучасних вітчизняних істориків. Особливо в цьому напрямку вирізняються праці Г. В. і О. Г. Самойленків [37–38]. Окрема група досліджень присвячена як загальному викладацькому складові інституту, так і конкретним його професорам. Зокрема це роботи П. П. Моціяки [27], Д. С. Гордієнка [13], Л. В. Шипко [44], А. М. Острянка [32–33], І. І. Киричок [23] та інших науковців. Також за останні роки було здійснено публікацію спогадів студентів і викладачів, щоденникових записів професора М. П. Бережкова [28; 46].

Тим не менше, феномен студентства історико-філологічного інституту князя Безбородька розглядається у багатьох працях побіжно, у тіні загальної проблематики, не виходячи за рамки нехай і важливого, але другого плану. При цьому спроби осмислення образу пересічного студента завжди були затребуваними як для сучасників тієї епохи, так і для істориків-дослідників. Студент, як літературний герой, набув особливих рис у

творах таких російських класиків як Л. М. Толстой («Юність»), І. С. Тургенєв («Батьки і діти»), О. І. Герцен («Минуле і думи»), Ф. М. Достоевський («Злочин і кара»), А. П. Чехов («Студент», «Вишневий сад»), О. І. Купрін («Яма»), М. Г. Гарін-Михайловський («Студенти»), М. Горький («Життя Кліма Самгіна») та інші. Після появи і розвитку кінематографу нового забарвлення цим творам, а відтак і зображеному в них образу студента, надали як численні екранізації класики, так і біографічні картини. Серед них можна відзначити дві екранізації роману К. Федіна «Перші радощі» – 1956 та 1977 рр., 14-серійний телефільм за романом М. Горького «Життя Кліма Самгіна» (1988), а також художній фільм «Нас вінчали не в церкві» (1982), у якому була здійснена спроба демонстрації глядачам побуту студентів-революціонерів, а також феномену «вічного студента» зразка 1870-х рр. Окремої згадки потребує літературна і частково кінематографічна Ленініана, в якій розроблявся і міфологізувався образ В. І. Леніна або близьких до нього особистостей, зокрема, і в студентський період їхнього життя (повість В. Канівця «Студент університету»; художні фільми «Страчені на світанку...» і «Серце матері»). Цікавим є питання, яке закономірно постає після всього вищезгаданого. Воно полягає в тому, в якій мірі ідеалізованим був образ пересічного студента, представлений спочатку в літературі, а потім у кінематографі, і в якій мірі він відповідав дійсності.

Окрім художніх творів напрочуд важливим для дослідження є спогади колишніх студентів про своє навчання. Якщо брати загальноімперський, навіть столичний рівень, певними прикладами можуть виступати спогади російського радянського письменника В. Вересаєва [9] або корінних петербуржців Д. Засосова і В. Пизіна [17]. У вимірі сучасної України ми послуговувалися зібраннями спогадів професорів і вихованців Харківського та Київського Імператорських університетів [16; 42]. Дану мемуаристику можна розглядати і як порівняння, і як доповнення до записок про інститутський період життя підопічних Ніжинської *alma mater* [28; 38].

Стосовно дореволюційної історіографії, яка стосується безпосередньо Історико-філологічного інституту князя Безбородька, вона представлена здебільшого описовими та енциклопедичними матеріалами (у чому немає нічого дивного, адже для тодішніх істориків це була сучасність). У 1900 р. на честь 25-річчя від заснування Історико-філологічного інституту було видано «біо-

графічний словник особистого складу Інституту і вихованців, які закінчили в ньому курс за означений період часу [1879–1900 – *О. Г.*], включаючи почесних попечителів, директора і викладацький корпус. Дана книга була колективною працею під редакторством професорів А. В. Добіаша, М. Н. Сперанського та І. Г. Турцевича [22]. Відомо про те, що історією інституту займався його випускник П. О. Заболотський [38, с. 265]. Особливої уваги і окремого повноцінного дослідження варти альманах «Вісник Історико-Філологічного інституту князя Безбородька», який видавався з 1877 по 1916 рр. У першому відділі («офіційному») друкувалися протоколи засідань, устав закладу, права і обов'язки як викладачів, так і студентів, звіти тощо. У другому відділі («неофіційному») публікувалися статті, джерелознавчі розвідки викладачів і студентів закладу [21].

Що ж до загального масиву дореволюційної історіографії, ми виділили наступні дослідження. Майбутній академік В. П. Бузескул в одній зі своїх численних робіт детально проаналізував те, яким чином позначився на Імператорському Харківському університеті загальний устав 1884 р. Окремий розділ професор присвятив виключно студентам, у якому висвітлив позитивні та негативні наслідки уставу для студентства, а також розглянув причинно-наслідкові зв'язки студентських страйків і виступів у період з 1884 по 1905 рр., пов'язуючи їх з цілим комплексом проблем – від політичного клімату в державі до фінансового зuboжіння юнацтва [2, с. 63–76].

Б. Р. Фромметт у своїх «Нарисах з історії студентства в Росії» (1912) розглянув історію зародження феномену студентства починаючи з реформ Петра I до 1911 р., акцентуючи увагу на другій половині XIX – поч. XX ст. Автор не приховував своїх симпатій щодо тих, хто боровся із самодержавством. Тим не менше, це не завадило йому дотримуватися об'єктивності у загальному аналізі історичної картини. Книга цікава тим, що підіймає цілий пласт проблем повсякденності студентів (від додаткових заробітків до еволюції політичних поглядів студентських поколінь) [41, с. 54].

Цікавою є робота С. П. Мельгунова, видана у 1904 р., в якій автор дослідив студентські гуртки та організації від перших університетів у Російській імперії до початку 1900-х рр., щоправда, присвятивши лівову частину дослідження першій половині XIX ст., натомість пореформений період був розкритий ним не так глибоко, що може пояснюватися, в тому числі й цензурними міркуваннями [26].

П. К. Іванов, який свого часу закінчив Історико-філологічний факультет Московського університету, у своїй роботі, присвяченій московському студентству, чи не найповніше висвітлив дане явище у дореволюційній історіографії з точки зору повсякдення. Він розглянув прожитковий мінімум і бюджет пересічного студента Москви, питання проживання, харчування, соціальні проблеми та інтимне життя (наприклад, «студентські весілля»), виділив і дав розлогу характеристику психологічним типам студентів [20].

Треба відзначити, що в радянській історіографії увага студентам якщо й приділялася, то в контексті революційних і суспільно-політичних рухів або ж у рамках історії університетів. Наприклад, Н. Я. Олесич у своїй роботі «В. І. Ленін і революційне студентство в Росії» (не важко здогадатися про зміст виходячи із самої назви монографії) [30] акцентувала увагу на впливові особистості В. І. Леніна на студентський рух і політичне виховання студентства у руслі марксистської ідеології. Більш ранішнє дослідження П. С. Гусятнікова [14] також розглядає роль студентства у передреволюційних та наступних революційних подіях 1905–1907 рр. Г. І. Щетініна [45] у своїй монографії охарактеризувала вплив згадуваного вже університетського уставу 1884 р. на вищу освіту в Російській імперії, у тому числі на студентство. У рамках дослідження імперських університетів тему студентства підіймали такі дослідники як Є. П. Степанович [39] та Р. Г. Еймонтова [47]. Але дослідниками розроблялися в першу чергу теми революції, соціально-політичні аспекти життя, а вже потім університет як заклад освіти та місце дискурсу між офіційною царською ідеологією та демократичними віяннями, включаючи буржуазні свободи, національне питання тощо. Сам пересічний студент з усіма його потребами, цінностями, особистим життям (включаючи кохання та секс) не був цікавим, окрім його прихильності до рухів та ідей, опозиційних самодержавству. Крім того, на нашу думку, подібним підходом нівелиювалася різниця у дослідженнях академічного та загальноуніверситетського характеру. Можна констатувати, що радянські дослідження не лише не поглибилися, але й сильно поступалися дореволюційним роботам. Сама стилістика їхнього написання свідчила про ідеологічну шаблонність і казенність висловлювань, на відміну від розглянутих нами дореволюційних авторів.

Дослідження Історико-філологічного інституту кн. Безбородька радянського періоду були здебільшого наступного типу: невеликі за обсягом

описові роботи про історію закладу [3; 15]. Фігура студента виринала лише у вищезгаданому ключі боротьби із самодержавством. Хрестоматійним прикладом може виступати стаття О. Д. Королевича «До історії студентського страйку 1905 р. в Ніжині» [24]. Ясна річ, що студентство другої пол. XIX – поч. XX ст. було політично активним, однак проблема полягала в тому, що упродовж кількох десятків років залишалося малодослідженим приватне життя юнаків, які навчалися у вищих закладах. Стосовно ж даної статті напрочуд цікавою є особистість самого її автора, О. Королевича, відомого широкому загалу як письменник Лесь Гомін. Він був представником «Червоного ренесансу» («Розстріляного відродження»), якому вдалося вижити в період репресій 1930–1940-х рр. Отже, можна підсумувати, що радянська історіографічна спадщина Ніжинської вищої школи не відходила від загальноприйнятих тенденцій.

У сучасній українській історіографії після 1991 р. можна виділити роботи Н. М. Левицької [25], Т. А. Стоян [40], С. І. Посохова [35], Н. А. Шип [43] та інших. Але в цілому у даних дослідженнях був продовжений вектор, визначений ще в радянській історіографії. Саме студентство як таке, вивчалось мало. На нашу думку, етапним і навіть взірцевим є недавнє розлоге дослідження І. С. Посохова «Студентство університетів Російської імперії XIX – початку XX ст.: становлення та еволюція субкультури» [34], у якому розглядаються цінності студентського стилю життя, його ідеали, цілі, наукова і політична сфери діяльності представників студентської субкультури. На противагу вітчизняним роботам в сучасній російській історіографії увага студентському повсякденню часів «*Belle Époque*» приділялася ще з 1990-х рр.: А. Є. Іванов [18–19], О. А. Вішленкова [10–11], згадувана вже Н. Я. Олесич [31], В. Б. Аксьонов [1] та інші. При цьому вивчення студентської субкультури виходить далеко за рамки власне російської *patriam* [12; 36].

На потенційну критику стосовно того, що ми розглядаємо провінційне студентство крізь призму загальноімперського чи російського, заздалегідь відповідаємо тим, що воно входило до уніфікованої освітньо-наукової системи Російської імперії і в даному вжитку наведені нами назви позбавлені будь-якого ідеологічного підтексту.

Загалом у пострадянській історіографії далеко не повною мірою відображено різницю в якості освіти між провінційними вишами та елітними. Увага здебільшого акцентується на імператорських університетах і при цьому набагато менше у поле зору

дослідників потрапляють інститути та училища, які випускали значну кількість спеціалістів для різних галузей, не кажучи вже про чиновничий апарат. Всі ці заклади освіти формували власну інтелігенцію з усіма властивими їй особливостями (політичні та мистецькі уподобання, загальний світогляд тощо). Тобто лівова частина царської вищої освіти продовжує перебувати в тіні історичних досліджень.

Не менш важливим є аспект військових зобов'язань студентів та приписки більшості з них до призовних дільниць [5, арк. 22–24; 8, арк. 14–15]. У подальшому це стало однією з основних причин великих втрат серед інтелігенції та професійних спеціалістів під час Першої світової війни. Важливим є розкриття повсякденного життя та умов, за яких продовжувався освітній процес у воєнні та кризові періоди (Російсько-японська, революційні події 1905–1907 рр., Перша світова і початок Громадянської війни).

Унікальність історико-філологічного інституту князя Безбородька у Ніжині полягає в тому, що подібних суто педагогічних закладів у Російській імперії більше не було, окрім Імператорського Санкт-Петербурзького історико-філологічного інституту, який був відкритий у 1867 р. Часто до Ніжина подавали документи ті абітурієнти, які за тих чи інших обставин не змогли вступити до С.-Петербурзького закладу [4, арк. 104–105зв]. Саме лише порівняння цих інститутів – столичного та провінційного – за різними показниками потребує поглибленого вивчення.

Попереднє знайомство з архівними матеріалами Ніжинського історико-філологічного інституту (фонд 1105) відкриває перед нами нові перспективи до вивчення як малодосліджених, так і взагалі недосліджених особистих студентських справ, навчальних програм, різноманітних звітів тощо [4–8]. Ми сподіваємося, що шляхом аналізу наявної в них інформації можливим буде дати відповідь на питання такого роду: яким чином виводився ритм життя навчального закладу, що було в пріоритеті – освіта чи виховання майбутніх викладачів і чиновників, у чому полягала специфіка навчання саме в Ніжинському інституті, національне питання в студентському середовищі.

Хоча питання про станове походження студентів історико-філологічного інституту князя Безбородька у дослідженнях неодноразово підіймалося [37, с. 164–165], тим не менше не буде зайвим детальніше зосередитися на даних про батьків студентів, регіонах, з яких вони походили, включаючи дихотомію міста та села, матеріальні статки. Із сухої канцелярської мови можна

скласти певний образ того, які особисті якості у студентів цінувалися при вступі та подальшому навчанні. Слід також зазначити, що сама документація велася вельми охайно, використовувався спеціальний гербовий папір, а вже на період кінця XIX ст. до особистих справ підшивалися фотокартки абітурієнтів [7, арк. За-36]. Сама технологія обліку мало чим поступалася сучасній, багато

документів друкувалися на машинці.

Висновки. Таким чином, у даній статті ми побіжно розглянули історіографію питання, її проблеми та здобутки, а також визначили подальші шляхи дослідження студентського повсякдення на прикладі історико-філологічного інституту князя Безбородька у м. Ніжині. Тема заслуговує на ширшу увагу науковців і потребує подальшого ретельного дослідження.

Список літератури:

1. Аксёнов В. Б. Слухи, образы, эмоции. Массовые настроения россиян в годы войны и революции (1914–1918). Москва : Новое литературное обозрение, 2020. 992 с.
2. Бузескул В. История Харьковского Университета при действии устава 1884 г. (с 1884 по 1905 г.). Х. : Типография А. Дарре, 1905. 89 с.
3. Васильківський Г. П. Ніжинський державний педагогічний інститут імені М.В. Гоголя. К.: Видавництво «Радянська школа», 1970. 56 с.
4. Відділ Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині (далі ВДАЧОН), ф. 1105, оп. 1, спр. 875.
5. ВДАЧОН, ф. 1105, оп. 1, спр. 883.
6. ВДАЧОН, ф. 1105, оп. 1, спр. 876.
7. ВДАЧОН, ф. 1105, оп. 1, спр. 884.
8. ВДАЧОН, ф. 1105, оп. 1, спр. 887.
9. Вересаев В. Собрание сочинений: в 5 т. Т. 5. М. : Правда, 1961. 536 с.
10. Вишленкова Е. А. Казанский университет Александровской эпохи: Альбом из нескольких портретов. Казань : Изд-во Казанск. ун-та, 2003. 240 с.
11. Вишленкова Е. А., Малышева С. Ю., Сальникова А. А. Terra Universitatis: Два века университетской культуры в Казани. Казань : Казанский государственный университет им. В. И. Ульянова-Ленина, 2005. 500 с.
12. Глаголева Е. В. Повседневная жизнь европейских студентов от Средневековья до эпохи Просвещения. Москва : Молодая гвардия, 2014. 319 с.
13. Гордієнко Д. С. «Кримський щоденник» Михайла Бережкова (червень-серпень 1895 р.). *Сугдейський збірник. Вип. 2 (VIII)*. Київ : НЗ «Софія Київська», 2019. С. 13–21.
14. Гусятников П. С. Революционное студенческое движение в России. 1899–1907. Москва : «Мысль», 1971. 264 с.
15. Даденко М. З історії Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М.В. Гоголя. *Наукові записки*. Т. 1. Чернігів, 1940. С. 12–41.
16. З іменем Святого Володимира. У 2 кн. / упоряд. : В. Короткий, В. Ульяновський. К. : Заповіт, 1994. Кн. 2. 453 с.
17. Засосов Д.А., Пызин В.И. Повседневная жизнь Петербурга на рубеже XIX–XX веков ; Записки очевидцев. М. : Молодая гвардия, 2003. 467 с.
18. Иванов А. Е. Еврейское студенчество в высшей школе Российской империи начала XX века. Каким оно было? Опыт социокультурного портретирования. Москва : Новый хронограф, 2007. 436 с.
19. Иванов А. Е. Студенчество России конца XIX начала XX века: социально-историческая судьба. Москва : РОССПЭН, 1999. 414 с.
20. Иванов П. К. Студенты в Москве. Быт. Нравы. Типы. М. : Типография Штаба Московского военного округа, 1903. 296 с.
21. Известия Историко-Филологического института князя Безбородко в Нежине за 1877 г. Киев : Типография В. И. Давиденко, 1877. 137 с.
22. Историко-филологический институт князя Безбородко в Нежине. 1875–1900: Преподаватели и воспитанники. Нежин : Типо-литография М.В. Глезера, 1900. 120 с.
23. Киричок І. І. Професійно-педагогічна підготовка вчителів у Ніжинському історико-філологічному інституті (1875–1917 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 – Загальна педагогіка та історія педагогіки). Київ, 2007. 33 с.
24. Королевич О.Д. До історії студентської забастовки 1905 р. в Ніжині. *Наукові записки*. Т. 1. Чернігів, 1940. С. 58–76.
25. Левицька Н.М. Академічний студентський рух в Україні в кінці XIX – на початку XX ст. Київ : ТОВ «Міжнародна фінансова агенція», 1998. 47 с.
26. Мельгунов С. Из истории студенческих обществ в русских университетах. М., 1904. 71 с.

27. Моціяка П.П. Ніжинський Історико-філологічний інститут князя Безбородька у портретах його директорів. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2011. 312 с.
28. Ніжинська вища школа у спогадах студентів і викладачів: мемуари : у 2 т. / уклад. : Г. В. Самойленко, О. Г. Самойленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2015. Т. 1 : 1820–1919. 507 с.
29. Ніжинська вища школа у спогадах студентів і викладачів : мемуари: у 2 т. / уклад. : Г. В. Самойленко, О. Г. Самойленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2015. Т. 1 : 1820–1919. 507 с.
30. Олесич Н. Я. В. И. Ленин и революционное студенчество России. Москва : Политиздат, 1982. 254 с.
31. Олесич Н. Я. Господин студент Императорского Санкт-Петербургского университета. Санкт-Петербург : Бельведер, 2002. 208 с.
32. Острячко А. М. Ніжинська історична школа кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. (автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.06. – Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни). Київ, 2001. 19 с.
33. Острячко А.М. М. Бережков: штрихи до біографії. *Література та культура Полісся*. Вип. 48. Ніжин, 2009. С. 196–201.
34. Посохов І.С. Студентство університетів Російської імперії ХІХ – початку ХХ ст.: становлення та еволюція субкультури. Харків : «Раритети України», 2013. 276 с.
35. Посохов С. І. Образи університетів Російської імперії другої половини ХІХ – початку ХХ ст. в публіцистиці та історіографії. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2006. 368 с.
36. Рыжакова С. И. Фукусы, коммильтоны, филистры... Очерки о студенческих корпорациях Латвии. Москва : Новое литературное обозрение, 2015. 392 с.
37. Самойленко Г. В., Самойленко О. Г. Ніжинська вища школа: сторінки історії. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя ; ТОВ «Аспект-Поліграф», 2005. 420 с.
38. Самойленко Г. В., Самойленко О.Г. Ніжинська вища школа в життєвих та творчих долях її випускників. Ніжин : НДУ імені Миколи Гоголя, 2020. Т. І. 1820–1920. 368 с.
39. Степанович Е. П. Высшая специальная школа на Украине (конец ХІХ – начало ХХ в.). Киев : Наукова думка, 1991. 100 с.
40. Стоян Т. А. Студентство університетів підросійської України в другій половині ХІХ ст. Київ : ТОВ «Міжнародна фінансова агенція», 1998. 28 с.
41. Фромметт Б. Очерки по истории студенчества в России. СПб. : Типогр. М.О. Вольф, 1912. 136 с.
42. Харківський університет ХІХ – початку ХХ століття у спогадах його професорів та вихованців : у 2 т. / уклад. : Б.П. Зайцев та ін. ; наук. ред. С.І. Посохов. Х. : Сага, 2011. Т. 2. 551 с.
43. Шип Н. А. Київська духовна академія в культурно-освітньому просторі України (1819–1919). Київ : Фенікс, 2010. 436 с.
44. Шипко Л. В. Наукова та освітня діяльність Михайла Бережкова : автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.06 – Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. Київ, 2007. 16 с.
45. Щетинина Г. И. Университеты в России и устав 1884 года. Москва : Наука, 1976. 232 с.
46. Щоденник професора Михайла Бережкова. Інститутський період (1882–1904) / за ред. О. П. Кривобока. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. 395 с.
47. Эймонтова Р. Г. Русские университеты на грани двух эпох: от России крепостной к России капиталистической. Москва : Наука, 1985. 350 с.

Haidenko O. V. RESEARCH OF STUDENTS OF THE NIZHYN HISTORICAL AND PHILOLOGICAL INSTITUTE NAMED AFTER PRINCE BEZBORODKO (LATE 19TH – EARLY 20TH CENTURIES)

The article provides an overview of historiography, as well as highlights the prospects for further research into the studentship of Prince Bezborodko's Nizhyn Institute of History and Philology in the late 19th and early 20th centuries. Nizhyn's studentship is considered through the prism of the entire empire, which is why an attempt was made to analyze the main achievements of pre-revolutionary, Soviet and post-Soviet historiography in detail. Since such an approach goes far beyond the actual history of the Nizhyn Higher School and its students, the work also examines research and memoirs devoted to the students of St. Petersburg, Moscow, Kyiv, and Kharkiv in the post-reform era (before the Civil War and the establishment of Soviet power). It is also impossible to ignore the interest in the phenomenon of pre-revolutionary studentship both in his current generation and in the future. All this was reflected not only in scientific works, but also in a number of classic literary works, their adaptations and independent films. In this article, attention is focused on the fact that until now there is no work in which the central attention would be paid to the students of the Bezborodka Institute and their everyday life, and not to the teachers, the internal order of the institution or the socio-political metamorphoses in which the student body took a significant part. Also, to date, in domestic and foreign historiography, there is a small number of scientific works that would reveal the problems of provincial studentship in

the Russian Empire. Taking into account the above-mentioned aspects, the presented article defines the ways of further research activities: the social and ideal image of a student, his everyday life (hobbies, wardrobe, food, sexual life), the specifics of studying at a historical and philological institute, the formation of a provincial intelligentsia, etc.

Key words: *Nizhyn Higher School, students, Prince Oleksandr Bezborodko Historical-Philological Institute, higher education, intelligentsia, Alltagsgeschichte.*